

Ігор БРИНДАК

«Поза Церквою немає спасіння». Напевно, багато хто із читачів чув такий вислів. Як його розуміти? Існує ряд богословів, які його тлумачать дуже буквально. На їхню думку, усі, хто не належить до їхньої релігії, автоматично підуть до пекла. Прихильників цієї теорії називають радикальними ексклюзивістами. Існує також переконання, що начебто до II Ватиканського собору (1962-1965) радикальний ексклюзивізм був офіційним ученням Католицької Церкви. Спробуймо з'ясувати, наскільки усі ці твердження відповідають дійсності.

Прийнято вважати, що автором твердження «Поза Церквою немає спасіння» був отець ранньої Церкви святий Кипріяні Карфагенський (?-258). Хоча буквально його слова звучали дещо інакше: «Не може мати Бога за Отця той, хто не має Церкви за матір... Хто не дотримується цієї єдності, той не має ні Божого закону, ні віри Отця і Сина, ні життя, ні спасіння» (Святий Кипріяні Карфагенський, «Про єдність Католицької Церкви», пункт 6). Однак незалежно від того, що говорив цей подвижник, якщо звернемося до Святого Писання, то побачимо, що там є слова, написані в тому ж дусі: «Хто не вірує, той буде засуджений» (Мр. 16,16); «Бо не послав Бог у світ Сина світ засудити, лише ним світ спасти. Хто вірує в Нього, той не буде засуджений, хто ж не вірує, той уже засуджений, бо не увірував в ім'я Єдинородного Сина Божого» (Йо. 3,17-18); «І нема ні в кому іншому спасіння, бо й імени нема іншого під небом, що було дане людям, яким ми маємо спастися» (Ді. 4,11-12). Що стосується останньої цитати, то загальний контекст показує, що ім'я, яке в ній згадується - Ісус Христос.

Правда, дехто зауважить, що в цих цитатах іде мова тільки про неможливість спасіння поза Христом, але не поза Церквою. Є, проте, й інші місця у Святому Писанні, у яких говориться більш конкретно: «Хто слухає вас - Мене слухає, а хто гордує вами - Мною гордує, а хто гордує Мною, гордує тим, хто послав Мене» (Лк. 10,16); «І як хто вас не прийме та й не послухає ваших слів, то ви, виходячи з дому чи з того міста, обтрусіть порошок з ніг. Істинно кажу вам: легше буде судного дня землі Содомській і Гоморській, ніж місту тому» (Мт. 10, 14-15). А може, ті слова стосувалися тільки дванадцяти апостолів, а не поширювалися на їхніх наступників? Для відповіді знову заглянемо у Вічну Книгу: «Тоді Павло й Варнава, набравшись сміливості, сказали: "Для вас треба було наперед промовляти Слово Боже! Та коли ви його відкидаєте від себе й уважаєте себе негідними вічного життя, ось ми звернемося до поган"» (Ді. 13,46). Павло і Варнава не належали до дванадцяти апостолів, вони приєдналися до Церкви вже після Вознесіння Ісуса Христа. І

цікаво, що ці особи зробили, сказавши процитовані вище слова: «Вони ж, обтрясши на них порох з ніг у себе, пішли в Іконію» (Ді. 13,51). Тобто, як бачимо, сказане Спасителем відносно обтрушення пороку стосується не тільки дванадцяти апостолів, але і їхніх наступників також. Крім того, не забуваймо ще одні важливі євангельські слова: «Коли не захоче слухати Церкви, нехай буде для тебе як поганин і митар» (Мт. 18,17). Отож, як бачимо, неприйняття Христа, Євангелії та Церкви тягне за собою втрату життя вічного. То що, виходить, що радикальний ексклюзивізм усе ж має рацію? Насправді істина є набагато складнішою. Бо одночасно ми натрапляємо в Писанні й на деякі інші слова: «... ми поклали нашу надію на живого Бога, який є Спасителем усіх людей, особливо ж вірних» (I Тим. 4,10). Слово «вірні» в апостольських посланнях вживається як синонім до слова «християни». І, як бачимо з контексту, спасеними можуть бути і невірні, тобто нехристияни. Або ще одна цитата: «Бо коли погани, що не мають закону, з природи виконують те, що законне, вони, не мавши закону, самі собі закон. Вони виявляють діло закону, написане в їхніх серцях, як свідчить їм їхнє сумління і думки, то засуджуючи їх, то оправдовуючи» (Рим. 2,14-15). Отже, як бачимо, погани теж можуть бути оправдані, а значить і спасенні.

Багато хто з читачів цілком логічно запитає: «А чи не маємо ми тут справу із відвертим протиріччям, бо, з одного боку, ми читаємо у Вічній Книзі, що поза Христом і Церквою немає спасіння, а з другого - що й погани можуть спастися?» На перший погляд, може видатися саме так. Але в реальності ніякого протиріччя тут немає. У свій час дуже добре пояснив цю проблему праведний Митрополит Андрей Шептицький: «Але і той, що католицької віри не знає, а живучи в іншій вірі та заховаючи усі її приписи, свято та щиро переконаний, що ця його віра правдива, той теж за ласкою Ісуса Христа може бути спасений... А належить до неї (тобто, до Церкви - прим. І. Б.) через цю саме добру волю виповнити все, чого Бог від нього домагається. Отже, ні одній людині, - чи нею буде жид, чи поганин, чи якийсь інший чоловік, що ревно визнає якусь іншу релігію - хоч відірваний від Католицької Церкви, - не відмовляє Бог своєї ласки, коли та людина у своєму становищі якнайліпше (як лиш може і вміє) сповняє Божу волю. Одначе, хто знає правдиву віру, а її не держиться - для такого нема спасіння» (Андрей Шептицький, «Правдива віра»/ - Люблін: «Свічадо» - 1990, стор.38-39). Слід мати на увазі, що це своє послання «Правдива віра» Владика Андрей написав ще у 1900 році, будучи Єпископом Станіславівським. Звернімо увагу на те, що це було ще до II Ватиканського собору. Як бачимо, і тоді Католицька Церква навчала, що іновірці можуть бути спасенні. А може, це була чисто приватна думка Кир Андрея, написана всупереч вченню Церкви? Якщо б це було так, то після таких «крамольних» слів Шептицький митрополитом не став би. Адже він писав це не в приватному листуванні, а в посланні до своєї пастви. А враховуючи, що противників майбутній Митрополит мав достатньо, то вони б однозначно використали це його послання для оскарження в Римі.

Мало кому відомий момент із біографії Папи святого Пія X (понтіфікат 1903-1914). Правда, це стосується періоду, коли він ще не був папою, а єпископом міста Мантуї та називався Джузеппе Сарто. Одного разу, прогулюючись попри юдейський цвинтар, владика Сарто запропонував священникові, який його супроводжував, помолитися за душі тих, хто там був похований, що вони й зробили (Див. Левків Ярослав, «Папа Пій X: святий і чудотворець»/ - Львів - «Українські технології» - 2006, стор. 46). Як відомо, на юдейському цвинтарі не ховають християн. І якщо майбутній папа молився за упокій душ тих, хто там був похований, то значить вірив, що й серед них можуть бути спасенні.

Варто знати, що цей факт був записаний у документах беатифікаційного процесу понтифіка і не став перешкодою для його прослави. Блаженним Пій Х був проголошений у 1951 році, святим - у 1954. Знову ж таки - ще до II Ватиканського собору.

Правда, усі вище наведені факти стосувалися XIX-XX століття. А можливо раніше, особливо у Середньовіччі, Католицька Церква навчала інакше? У свій час в нашому часописі була згадка про Папу святого Пія V (див. «Лепанто: за лаштунками битви»/- «Жива Вода», № 11 (2016)). Його понтифікат тривав у 1566-1572 роках. І одне з перших розпоряджень, яке зробив цей понтифік, було видати «Тридентський катехизм», названий так від Тридентського собору, який був у роках 1545-1563. Офіційно його називають Катехизмом Пія V, бо саме цей Папа його остаточно уклав і затвердив. І ось що в цьому Катехизмі написано: «Та належати до тіла ще нічого не значить, бо можна бути в Церкві й не бути спасеним, як подібно можна не належати до тіла Церкви й бути спасеним. Інші люди належать до душі Церкви. До неї належать найперше всі ті, що охрещені й живуть праведно в Божій ласці. До душі Церкви належать також і ті погани, що вірять лише у дві правди, а власне, що Бог є і що Він є справедливий суддя, який нагороджує за добро, а карає за зло, й у своєму житті стараються не грішити й живуть у Божій ласці. Вони також будуть спасенні, тому що роблять те все, що при їхньому знанні Божого об'явлення мають робити, ведені внутрішнім законом, який є в серці кожного чоловіка, й осудом совісті, що є його найбільшою нормою» («Катехизм для парохів, виданий за припорученням Святійшого Отця Пія V», переклад українською - отець-доктор М. І. Любачівський/ - Нью-Йорк - Мюнхен, 1961.: стор. 60-61). Нагадаю: це все писалося в XVI столітті, у період найвищого релігійного протистояння у Європі. І писалося не як приватна думка, а як офіційне вчення Церкви, затверджене Папою. Тому навіть якщо тоді Католицька Церква допускала можливість спасіння для іновірців, то зрозуміло, що не заперечувала і в більш мирні періоди.

Тепер перейдемо, власне, до II Ватиканського собору. Прийнято вважати, що завдяки його постановам змінилося традиційне вчення Церкви, а звідси дозволено вірити кожному, хто як бажає. Усіх документів, затверджених цим насправді епохальним собором, ми розглядати не будемо. Торкнемося тільки тих, зміст яких суголосний із тематикою цієї публікації. Ось що, зокрема, написано у соборній декларації про релігійну свободу: «Віriamo, що ця одинока правдива релігія знаходиться в Католицькій апостольській Церкві, якій Господь Ісус доручив обов'язок поширювати її на всіх людей, кажучи апостолам: "Ідіть, отже, і навчайте всі народи, християчи їх в Ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа, навчаючи їх берегти все, що Я вам заповідав" (Мт. 28, 19-20). А всі люди зобов'язані шукати правду, передусім у тому, що стосується Бога та Його Церкви, і її пізнавши, прийняти, і зберігати» (Соборова декларація «*Dignitatis humane*» -«Гідності людської», п.1). Догматична конситуція того ж собору «*Lumen gentium*» говорить ще більш виразно: «Тому ті люди не можуть спастися, які, пізнавши, що Церква Католицька була заснована Богом через Ісуса Христа як конечна, не хотіли б до неї увійти чи в ній витривати» («*Lumen gentium*» -«Світло народів», п.14). Однак далі та ж сама конституція говорить: «Бо ті, що не знають безвинно Євангелії Христової та Його Церкви, оглядають Бога щирим серцем та виконують Його волю ділами, ідучи за голосом совісті та під впливом благодаті, можуть осягнути вічне спасіння. Та й Боже провидіння не відмовляє конечних до спасіння засобів тим, що без вини, ще не прийшли до виразного пізнання Бога та намагаються не без Божої благодаті досягнути праведності життя» (там же, п.16). Отож, як бачимо, II Ватиканський собор стосовно питання ексклюзивізму лише

підтвердив те, чого навчала Католицька Церква упродовж своєї історії.

На тих самих позиціях Церква стоїть і сьогодні. Так, теперішній Папа Франциск незадовго після сходження на Петровий престіл у часі проповіді в день свого небесного покровителя Святого Юрія (за григоріанським календарем) 23 квітня 2013 року сказав: «Знайти Ісуса поза Церквою неможливо. Абсурдною розділеністю є бажання жити з Ісусом без Церкви. Неможливо слідувати за Ісусом і любити його поза Церквою».

Є, правда, ще один пункт у цьому питанні, який важко оминати. Йдеться про те, як узгодити усі вказані вище заяви про необхідність Церкви для спасіння із одночасними заявами про неприйнятність прозелітизму, які неодноразово робили високі церковні достойники з понтифіками включно. Власне, у зв'язку з цим третього грудня 2007 року римська Конгрегація науки віри видала «Доктринальну ноту» стосовно окремих аспектів евангелізації. Її офіційно затвердив Папа Венедикт XVI. У ній, зокрема, зазначено: «Прозелітизм як нездоровий примус до зміни віровизнання не повинен мати місця в християнській евангелізації... Евангелізація здійснюється шляхом діалогу, а не прозелітизму. У зв'язку з цим належить підкреслити, що якщо християнин-некатолик із мотивів сумління є переконаний про правдивість католицизму і просить прийняти його у повну єдність з Католицькою Церквою, то це слід вважати як справу Святого Духа і як вияв свободи сумління та релігії. У такому випадку це не є прозелітизмом у негативному значенні цього слова». Як бачимо, і в цьому пункті теж немає жодного протиріччя. Настав час підбити підсумки. Правдою є те, що дійсно спасіння поза Церквою немає. Але з іншого боку, можна бути у Церкві тілом, але не духом. Так само, як бути духом, але не бути тілом. А остаточно, як ми знаємо, «оживляє дух», а не тіло (пор. II Кор. 3,6).

Ігор БРИНДАК. Спасіння поза Церквою // "Жива вода" №6 2018

ÂÂ